

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA NOTRANJE ZADEVE

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA DELO, DRUŽINO,
SOCIALNE ZADEVE IN ENAKE MOŽNOSTI
INŠPEKTORAT REPUBLIKE SLOVENIJE ZA DELO

SMERNICE ZA INŠPEKTORJE ZA DELO

– PREPOZNAVA ŽRTEV
TRGOVINE Z LJUDMI

Izdalo:

Ministrstvo za notranje zadeve

Priprava:

Služba za preprečevanje in boj proti trgovini z ljudmi,
Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti,
Inšpektorat Republike Slovenije za delo

Lektoriranje:

Ministrstvo za notranje zadeve,
Služba za prevajanje in lektoriranje ter
informativsko-knjižnično dejavnost

Oblikovanje in tisk:

Služba za upravno poslovanje

Prirejeno po:

Vodič za inspektore rada o detekciji i
preliminarnoj identifikaciji žrtava trgovine ljudima (2018).

Pripravljeno v okviru skupnega projekta
Evropske unije in Sveta Evrope

»Preprečevanje in boj proti trgovini z ljudmi v Srbiji«
(<https://rm.coe.int/hf26-guide-labour-inspectors-srp/16809cfffad>)

Naklada:

100 izvodov

Ljubljana, april 2022

Vsebina

1	PREDGOVOR	4
2	ZAKONODAJNI OKVIR	6
3	NACIONALNI INSTITUCIONALNI OKVIR	11
4	VZROKI, KI SPODBUDIJO TRGOVINO Z LJUDMI	13
5	GOSPODARSKE PANOGE, KJER LAHKO PRIHAJA DO PRISILNEGA DELA ALI DELOVNEGA IZKORIŠČANJA	16
6	VLOGA INŠPEKTORJEV ZA DELO PRI PREPREČEVANJU TRGOVINE Z LJUDMI	17
6.1	Splošno o Inšpektoratu Republike Slovenije za delo	17
6.2	Pooblastila inšpektorjev	19
7	KAZALNIKI PRISILNEGA DELA IN DELOVNEGA IZKORIŠČANJA	21
8	VPRAŠANJA ZA PREPOZNAVANJE KAZALNIKOV PRISILNEGA DELA IN DELOVNEGA IZKORIŠČANJA	27
9	SMERNICE ZA KOMUNIKACIJO INŠPEKTORJEV S POTENCIALNO ŽRTVIJO PRISILNEGA DELA ALI DELOVNEGA IZKORIŠČANJA	31
10	UKREPI IN RAVNANJA INŠPEKTORJEV	35
11	POMOČ ŽRTVAM TRGOVINE Z LJUDMI	38
12	POMEMBNI STIKI	40

1 PREGOVOR

Trgovina z ljudmi ima veliko oblik, sega na različna področja in vpliva na številne družbene sloje. Gre za **hud poseg v temeljne človekove pravice in človeško dostojanstvo ter kompleksno kaznivo dejanje**, ki temelji na izkoriščanju. Je oblika organiziranega kriminala, ki organizatorjem prinaša velike zasluge, na drugi strani pa veliko človeško, socialno in gospodarsko škodo. Trgovina z ljudmi je vse pogostejše opredeljena kot suženjstvo današnjega časa. Vsako leto postane na tisoče žensk, otrok in moških žrtev trgovanja z namenom spolne ali drugačne zlorabe, tako znotraj kakor tudi izven državnih meja.

Izraz **trgovina z ljudmi** pomeni vsako obliko novačenja, prodaje ali prenosa ranljivih oseb ali skupin (v izvorni ali ciljni državi), ki se izvaja zaradi izkoriščanja, prostitucije, spolnih zlorab, prisilnega dela, delovnega izkoriščanja, suženjstva, služabništva ali prisilnega izvajanja kaznivih dejanj. Temelji na plačilu ali drugem nadomestilu ter uporabi fizičnega ali drugega nasilja nad žrtvijo, na prevari, goljufiji, zlorabi čustvene in socialne ranljivosti žrtve, da se doseže njeno soglasje ali nadzor nad njo.

Ena izmed pojavnih oblik je tudi **delovno izkoriščanje**, ki je prisotno v vseh sodobnih družbah.

Smernice so namenjene inšpektorjem za delo za lažje odkrivanje in prepoznavanje žrtev trgovine z ljudmi, ki so delovno izkoriščene.

Namen smernic je tudi krepitev sodelovanja med pristojnimi institucijami tako na državni kakor tudi lokalni ravni in z drugimi, pristojnimi za preprečevanje trgovine z ljudmi in boj proti njej. Sestavni del smernic so kazalniki za prepoznavanje žrtev trgovine z ljudmi z namenom prisilnega dela ali delovnega izkoriščanja. V smernicah so opisane tudi smernice za komunikacijo inšpektorjev s potencialnimi žrtvami trgovine z ljudmi. Uporaba kazalnikov

in smernic bo pripomogla k izboljšanju odkrivanja in prepoznavanja žrtev trgovine z ljudmi ter k zagotavljanju takojšnje pomoči in zaščite prepoznanih žrtev.

Inšpektorji za delo imajo pomembno vlogo v boju proti trgovini z ljudmi, saj v postopkih inšpekcijskih nadzorov ugotavljajo tudi kazalnike prisilnega dela in delovnega izkoriščanja.

Pomembna vloga inšpektorjev za delo je seveda tudi prepoznavanje žrtev, še zlasti takrat, kadar pri svojem delu zaznajo sumljive okoliščine prisilnega dela ali delovnega izkoriščanja. Svetovanje ter obveščanje delavcev, delodajalcev in potencialnih žrtev prisilnega dela o njihovih pravicah sta pomembna za preprečevanje prisilnega dela in zaščito žrtev.

2 ZAKONODAJNI OKVIR

Nacionalna zakonodaja

V Republiki Sloveniji kaznivo dejanje trgovine z ljudmi opredeljuje Kazenski zakonik.

Kazenski zakonik, 113. člen (Uradni list RS, št. 50/12 – uradno prečiščeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21 in 186/21, v nadaljevanju: KZ-1):

1. Kdor zaradi izkoriščanja prostitucije ali drugih oblik spolnih zlorab, prisilnega dela, suženjstva, služabništva, storitve kaznivih dejanj ali trgovine z organi, človeškimi tkivi ali krvjo drugo osebo kupi, prevzame, nastani, prepelje, proda, izroči oziroma z njo kako drugače razpolaga ali tako osebo novači, menjava ali prenaša nadzor nad njo ali pri teh ravnanjih posreduje, se, ne glede na morebitno privolitev te osebe, kaznuje z zaporom od enega do desetih let in denarno kaznijo.
2. Če je dejanje iz prejšnjega odstavka storjeno proti mladoletniku ali pa s silo, grožnjo, preslepitvijo, ugrabitvijo ali zlorabo podrejenega ali odvisnega položaja ali z dajanjem ali prejemanjem plačil ali koristi, da se doseže soglasje osebe, ki ima nadzor nad drugo osebo, ali z namenom prisiljevanja k nosečnosti ali umetni oploditvi, se storilec kaznuje z zaporom od treh do petnajstih let.
3. Kdor z namenom izvršitve dejanja iz prvega ali drugega odstavka tega člena zadrži, odvzame, skriva, poškoduje ali uniči javno listino, s katero se izkazuje identiteta žrtve trgovine z ljudmi, se kaznuje z zaporom do treh let in denarno kaznijo.

4. Kdor ve, da je oseba žrtev trgovine z ljudmi, pa uporablja njene storitve, ki so posledica izkoriščanja te osebe, opisanega v prvem in drugem odstavku tega člena, se kaznuje z zaporom do treh let in denarno kaznijo.
5. Kdor stori dejanje iz prvega, drugega ali tretjega odstavka tega člena kot član hudodelske združbe za izvedbo takih dejanj ali če je bila s tem dejanjem pridobljena velika premoženjska korist, se kaznuje z zaporom od treh do petnajstih let in denarno kaznijo.

Kaznivo dejanje trgovine z ljudmi je opredeljeno kot skupek treh elementov, zato velja, da se lahko za žrtev trgovine z ljudmi šteje vsaka oseba, ki je izpostavljena (vsaj) enemu dejanju, zoper katero je bilo uporabljeno (vsaj) eno od sredstev za (vsaj) enega od namenov izkoriščanja.

Poleg tega slovenska zakonodaja vsebuje še številne druge predpise in zakone, ki so neposredno ali posredno povezani z bojem proti trgovini z ljudmi ter zaščito in pomočjo žrtvam. To so na primer **Zakon o ratifikaciji Konvencije Sveta Evrope o ukrepanju proti trgovini z ljudmi (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 14/09)**, **Zakon o kazenskem postopku (Uradni list RS, št. 176/21 – uradno prečiščeno besedilo, v nadaljevanju: ZKP)**, **Zakon o državnem tožilstvu (Uradni list RS, št. 58/11, 21/12 – ZDU-1F, 47/12, 15/13 – ZODPol, 47/13 – ZDU-1G, 48/13 – ZSKZDČEU-1, 19/15, 23/17 – ZSSve, 36/19, 139/20 in 54/21)**, **Zakon o odškodnini žrtvam kaznivih dejanj (Uradni list RS, št. 101/05, 114/06 – ZUE in 86/10)**, **Zakon o tujcih (Uradni list RS, št. 91/21 – uradno prečiščeno besedilo in 95/21 – popr., v nadaljevanju: ZTuj-2)**, **Zakon o zaposlovanju, samozaposlovanju in delu tujcev (Uradni list RS, št. 91/21 – uradno prečiščeno besedilo, v nadaljevanju: ZZSDT)**, **Zakon o prijavi prebivališča (Uradni list RS, št. 52/16, 36/21 in 3/22 – ZDeb)**, **Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (Uradni list RS, št. 72/06 – uradno prečiščeno besedilo, 114/06 – ZUTPG, 91/07, 76/08, 62/10 – ZUPJS, 87/11, 40/12 – ZUJF, 21/13 – ZUTD-A, 91/13, 99/13 – ZUPJS-C, 99/13 – ZSVarPre-C, 111/13 – ZMEPIZ-1, 95/14 – ZUJF-C, 47/15 – ZZSDT, 61/17 – ZUPŠ, 64/17 – ZZDej-K, 36/19, 189/20 – ZFRO, 51/21, 159/21, 196/21 – ZDOsk in 15/22)**, **Zakon o odgovornosti pravnih oseb za kazniva de-**

janja (Uradni list RS, št. 98/04 – uradno prečiščeno besedilo, 65/08 in 57/12), Zakon o delovnih razmerjih (Uradni list RS, št. 21/13, 78/13 – popr., 47/15 – ZZSDT, 33/16 – PZ-F, 52/16, 15/17 – odl. US, 22/19 – ZPosS, 81/19, 203/20 – ZIUPOPĐVE, 119/21 – ZČmIS-A, 202/21 – odl. US in 15/22, v nadaljevanju: ZDR-1), Zakon o varstvu pred diskriminacijo (Uradni list RS, št. 33/16 in 21/18 – ZNOrg), Zakon o čezmejnem izvajanju storitev (Uradni list RS, št. 10/17 in 119/21, v nadaljevanju: ZČmIS) in drugo.

Pri delovnem izkoriščanju delavcev gre za kršitev temeljnih pravic delavca (delodajalec na primer več mesecev ne izplačuje plače v celoti ali jo le deloma, ne izplača regresa, ne izplačuje obveznih prispevkov za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje, dogajajo se kršitve delovnega časa in podobno), kar je opredeljeno v 196. členu KZ-1. Kršitev temeljnih pravic delavcev je lahko le eden izmed kazalnikov trgovine z ljudmi z namenom prisilnega dela.

Mednarodna zakonodaja

Mednarodni pravni dokumenti, ki opredeljujejo trgovino z ljudmi, so Konvencija Združenih narodov proti mednarodnemu organiziranemu kriminalu in Protokol za preprečevanje, zatiranje in kaznovanje trgovine z ljudmi, zlasti z ženskami in otroki (Palermški protokol), Konvencija Sveta Evrope o ukrepanju proti trgovini z ljudmi, Direktiva 2011/36/EU, Konvencija MOD št. 29 o prisilnem ali obveznem delu in Konvencija MOD št. 105 o odpravi prisilnega dela.

*V skladu s 4. členom **Konvencije Sveta Evrope o ukrepanju proti trgovini z ljudmi (2005)** trgovina z ljudmi pomeni novačenje, prevoz, premestitev, dajanje zatočišča ali sprejemanje oseb zaradi izkoriščanja z grožnjo, uporabo sile ali drugimi oblikami prisile, ugrabitvijo, goljufijo, prevaro, zlorabo pooblastil ali ranljivosti oziroma dajanjem ali prejemanjem plačil ali koristi, da se doseže soglasje osebe, ki ima nadzor nad drugo osebo. Izkoriščanje vključuje vsaj izkoriščanje prostitucije ali drugih oblik spolne zlorabe oseb, njihovo prisilno delo ali storitve, suženjstvo ali podobna stanja, služabništvo ali odstranitev organov.*

Konvencija tako opredeljuje trgovino z ljudmi kot kombinacijo treh elementov, in sicer:

DEJANJE	Kar je storilec naredil, to je novačenje, prevoz, premestitev, dajanje zatočišča ali sprejemanje oseb.
SREDSTVA (UPORABA)	Kako je to storjeno, je to z grožnjo, uporabo sile ali druge oblike prisile, ugrabitvijo, goljufijo, prevaro, zlorabo pooblastil ali ranljivosti oziroma dajanjem ali prejemanjem plačil ali koristi, da se doseže soglasje osebe, ki ima nadzor nad drugo osebo.
NAMEN	Zakaj je to naredil, to je z namenom izkoriščanja prostitucije ali drugih oblik spolne zlorabe oseb, njihovo prisilno delo ali storitve, suženjstvo ali podobna stanja, služabništvo ali odstranitev organov.

V 4. členu Konvencije Sveta Evrope o ukrepanju proti trgovini z ljudmi je določeno še:

- ▶ da se soglasje žrtve o nameravane izkoriščanje ne upošteva, če je bilo doseženo z uporabo prisile, goljufije, prevare in na druge načine, opredeljene v konvenciji;
- ▶ novačenje, prevoz, premestitev, dajanje zatočišča ali sprejemanje otrok zaradi izkoriščanja se šteje za trgovino z ljudmi, tudi če ne vključuje sredstev;
- ▶ otrok je vsaka oseba, ki še ni stara 18 let;
- ▶ žrtev je vsaka fizična oseba, ki je s prisilo vključena v trgovino z ljudmi (moški, ženske in otroci).

Opredelitev trgovine z ljudmi določa tudi **Direktiva 2011/36/EU**, ki navaja:

1. Države članice sprejmejo ustrezne ukrepe, s katerimi zagotovijo, da so naslednja naklepna dejanja kazniva: novačenje, prevoz, premestitev, dajanje zatočišča ali sprejemanje oseb, vključno z izmenjavo ali prenosom nadzora nad temi osebami, z uporabo grožnje, sile ali drugih oblik prisile, ugrabitvijo, goljufijo, prevaro, zlorabo pooblastil ali ranljivosti oziroma dajanjem ali prejemanjem plačil ali koristi, da se doseže soglasje osebe, ki ima nadzor nad drugo osebo, zaradi izkoriščanja.
2. Ranljivost pomeni položaj, v katerem zadevna oseba nima druge resnične ali sprejemljive možnosti, kakor da sprejme zlorabo.
3. Izkoriščanje vključuje najmanj izkoriščanje prostitucije ali drugih oblik spolne zlorabe oseb, prisilno delo ali storitve, vključno s prosjačenjem, suženjstvom ali podobnimi praksami, služabništvom, izkoriščanje kriminalnih dejavnosti ali odstranitev organov.
4. Soglasje žrtve trgovine z ljudmi o nameravanem ali dejanskem izkoriščanju se ne upošteva, če so bila uporabljena sredstva iz prvega odstavka.
5. Kadar ravnanje iz prvega odstavka tega člena vključuje otroka, se takšno ravnanje obravnava kot kaznivo dejanje trgovine z ljudmi, čeprav ni bilo uporabljeno nobeno od sredstev iz prvega odstavka.
6. Za namene te direktive je otrok vsaka oseba, ki ima manj kot 18 let.

3 NACIONALNI INSTITUCIONALNI OKVIR

V tem poglavju so navedeni ključni akterji na področju preventive, odkrivanja in preiskovanja kaznivih dejanj trgovine z ljudmi.

Strateška raven:

NACIONALNEGA KOORDINATORJA ZA BOJ PROTI TRGOVINI Z LJUDMI

imenuje Vlada Republike Slovenije in je pristojen za:

- ▶ vodenje medresorske delovne skupine,
- ▶ pripravo periodičnih akcijskih načrtov, ki jih potrdi Vlada Republike Slovenije, in nadzor nad izvajanjem,
- ▶ pripravo letnih poročil za Vlado Republike Slovenije,
- ▶ pripravo predlogov za krepitev učinkovitosti politike in ukrepov za boj proti trgovini z ljudmi,
- ▶ zastopanje v okviru mednarodnega delovanja in v institucijah EU.

MEDRESORSKA DELOVNA SKUPINA ZA BOJ PROTI TRGOVINI Z LJUDMI

deluje od leta 2003. Ustanovila jo je Vlada Republike Slovenije in jo sestavljajo predstavniki področnih ministrstev, vladnih uradov, inšpektoratov, nevladnih in humanitarnih organizacij, Specializiranega državnega tožilstva Republike Slovenije, Državnega zbora Republike Slovenije in Zveze svobodnih sindikatov Slovenije.

MDS TZL sodeluje z nacionalnim koordinatorjem pri pripravi predlogov za krepitev učinkovitosti politike in ukrepov za boj proti trgovini z ljudmi, zlasti na področju preventive in pomoči žrtvam trgovine z ljudmi.

SLUŽBA ZA PREPREČEVANJE IN BOJ PROTI TRGOVINI Z LJUDMI zagotavlja medresorsko sodelovanje in usklajevanje dejavnosti na področju preprečevanja trgovine z ljudmi in boja proti njej na ravni celotne države. Nudi strokovno in tehnično podporo nacionalnemu koordinatorju za boj proti trgovini z ljudmi pri usklajevanju ukrepov, periodičnih poročil za Vlado Republike Slovenije, akcijskih načrtov in drugih strateških dokumentov, ki urejajo to področje, ter zagotavlja uresničevanje zahtev in priporočil različnih mednarodnih nadzorstvenih mehanizmov.

Operativna raven:

POLICIJA, UPRAVA KRIMINALISTIČNE POLICIJE je specializirana služba za boj proti kriminalu, ki s svojimi sektorji vodi, usklajuje, spremlja, analizira in ocenjuje stanje na področju kaznivih dejanj.

SPECIALIZIRANO DRŽAVNO TOŽILSTVO REPUBLIKE SLOVENIJE je izključno pristojno za pregon kaznivih dejanj, povezanih s trgovino z ljudmi.

INŠPEKTORAT REPUBLIKE SLOVENIJE ZA DELO je pristojen za izvedbo inšpekcijskih nadzorov, pri katerih ugotavlja tudi elemente prisilnega dela in delovnega izkoriščanja.

FINANČNA UPRAVA REPUBLIKE SLOVENIJE je pristojna tudi za nadzor zaposlovanja na črno, dela na črno, omogočanja dela na črno in nedovoljenega oglaševanja.

Drugi pristojni organi:

- ▶ centri za socialno delo
- ▶ izobraževalne ustanove
- ▶ zdravstvene ustanove

Pomembno vlogo pri zagotavljanju preprečevanja in nudenja pomoči žrtvam trgovine z ljudmi imajo poleg državnih organov tudi nevladne organizacije in sindikati.

Vsi državni organi in organizacije z javnimi pooblastili morajo naznaniti kazniva dejanja, za katera se storilec preganja po uradni dolžnosti, če so o njih obveščeni ali kako drugače zvedo zanje.

4 VZROKI, KI SPODBUDIJO TRGOVINO Z LJUDMI

V resničnem življenju je posameznik lahko hitro zaveden in preslepljen, da sprejme delovne pogoje, za katere se naknadno izkaže, da so drugačni in slabši od obljubljenih. To pomeni, da se za to delo ni prostovoljno odločil, saj dejansko ni poznal pravih delovnih okoliščin. Ko delavec želi zapustiti delovno mesto, tega ne more storiti, saj je, če ne opravi dela, izpostavljen grožnjam ali kaznim, zaplembam in drugim negativnim posledicam. Prisila ne pomeni le telesne grožnje ali fizičnega nasilja, ampak tudi grožnjo, da delavec ne prejme zaslužene plače in podobno. Zaradi takih razmer se počuti ogroženega in vztraja v delovnem razmerju, v katerem ga delodajalec izkorišča in v katerem v normalnih okoliščinah ne bi vztrajal.

Vzrokov za trgovino z ljudmi je veliko in so različni, so pa povezani z različnimi družbenimi pojavi, dogodki in okoliščinami, ki vplivajo na življenje skupnosti. Pri tem sta bistveni gospodarska in socialna neenakost, in sicer tako v državah izvora kakor tudi v ciljnih državah.

Vzroki trgovine z ljudmi v IZVORNI državi

Te vzroke lahko imenujemo tudi potisni (»push«) dejavniki, ki nekoga pahnejo, porinejo, spodbudijo, da postane žrtev trgovine z ljudmi. Najpogostejši potisni dejavniki so:

- ▶ socialni in ekonomski,
- ▶ politični,
- ▶ kulturni in
- ▶ dejavniki družbenih in socialnih sporov ter sprememb.

Navedeni dejavniki se lahko kažejo v:

- ▶ brezposelnosti,
- ▶ revščini, pomanjkanju in omejevanju socialnih programov,
- ▶ pomanjkanju izobraževanja,
- ▶ tradiciji, običajih in kulturi nekaterih patriarhalnih družbenih skupin,
- ▶ nasilju in tolerantnem odnosu do družinskega nasilja,
- ▶ spolni, etnični, verski ali politični diskriminaciji,
- ▶ socialnih nemirih,
- ▶ vojnah (politične krize, državljanske vojne, verski in etnični spori).

Vzroki trgovine z ljudmi v CILJNI državi

Druga vrsta dejavnikov, ki lahko vodijo v trgovino z ljudmi, so dejavniki v ciljnih državah. To so pritegnitveni (»pull«) dejavniki, ki nekoga pritegnejo oziroma privlačijo. Med te dejavnike uvrščamo:

- ▶ socialne in ekonomske dejavnike,
- ▶ kulturne dejavnike,
- ▶ pozitivne predsodke o ciljni državi.

Ti pritegnitveni dejavniki posameznika spodbudijo, da zapusti domače okolje, in se lahko izražajo kot:

- ▶ mit o boljšem in razkošnejšem življenju v gospodarsko razvitejših državah,
- ▶ spoštovanje človekovih pravic v ciljni državi,
- ▶ boljši socialni položaj in obravnava oseb brez zaposlitve,
- ▶ večji trg dela in večje povpraševanje po delovni sili v ciljni državi,
- ▶ mit o dobro plačanih delih, kar omogoča izboljšanje življenjske ravni,
- ▶ velika ponudba in majhno povpraševanje po slabo plačanih delovnih mestih,
- ▶ veliko povpraševanje po prostituciji in pornografiji ter
- ▶ visoki zasluški v prostituciji, pornografiji.

Zakaj žrtve izkoriščanja ne prijavijo?

Pomemben razlog, da žrtve tovrstnih kaznivih dejanj ne prijavijo, je finančna odvisnost od izkoriščevalcev. Žrtve v zameno za izkoriščanje (prostitucija, prisilno delo in podobno) prejmejo del plačila zaradi odplačevanja dolgov, stroškov in podobno, vendar pod pogojem, da sprejmejo notranja pravila. To plačilo je še vedno višje, kakor bi bil zaslužek žrtve v izvorni državi, zato se žrtve v postopkih identifikacije pogosto niti ne prepoznavajo kot žrtve trgovine z ljudmi in v policijskih postopkih običajno ne želijo sodelovati.

Pogosto zaznana taktika kontrole, ki jo uporabljajo trgovci z ljudmi, je tudi, da ponudijo potencialnim žrtvam delo v tujini, ki vključuje brezplačni prevoz ali posojilo pri delodajalcu. Ko žrtve pridejo na cilj, ugotovijo, da oglaševano delo ne obstaja ali je drugačno od predstavljenega. Tako ostanejo ujeti in skušajo odplačati dolg s svojim delom.

5 GOSPODARSKE PANOGE, KJER LAHKO PRIHAJA DO PRISILNEGA DELA OZIROMA DELOVNEGA IZKORIŠČANJA

Prisilno delo se pogosto navezuje na panoge, ki zaposlujejo veliko ne-kvalificiranih in relativno slabo plačanih tujih delavcev, na primer **gradbeništvo, gostinstvo, kmetijstvo, prevoznništvo, logistika, gozdarstvo, živilska industrija** in številne druge. Še posebej pogosto je v panogah, v katerih delodajalci v velikem obsegu najemajo slovenske ali tuje podizvajalce in imajo slabši pregled nad delovnimi razmerami teh delavcev. Tako lahko obstaja tveganje, da je posamezno podjetje povezano s trgovino z ljudmi z namenom prisilnega dela.

Najpogosteje zaposlovanje delavcev poteka na podlagi oglasov za zaposlovanje in izobraževanje, bodisi v časopisih bodisi na spletu. Za iskalce zaposlitve so zanimive tudi poslovne ponudbe znanih ali neznanih oseb.

Vedno večjo vlogo pri tem imajo kadrovske posredniki, ki nimajo dovoljenj za izvajanje tovrstne dejavnosti oziroma niso vpisani v evidenco tujih delodajalcev.

6 VLOGA INŠPEKTORJEV ZA DELO PRI PREPREČEVANJU TRGOVINE Z LJUDMI

6.1 Splošno o Inšpektoratu Republike Slovenije za delo

V okviru Inšpektorata Republike Slovenije za delo delujejo tri inšpekcije za opravljanje nadzora na različnih področjih:

- ▶ Inšpekcija nadzora delovnih razmerij,
- ▶ Inšpekcija nadzora varnosti in zdravja pri delu,
- ▶ Socialna inšpekcija.

V okviru **Inšpekcije nadzora delovnih razmerij** inšpektorji izvajajo nadzor nad izvajanjem zakonov in drugih predpisov, kolektivnih pogodb in splošnih aktov, ki urejajo delovna razmerja, plače in druge prejemke iz delovnega razmerja, zaposlovanje delavcev doma in v tujini, sodelovanje delavcev pri upravljanju, stavke, če s predpisi ni drugače določeno.

V okviru **Inšpekcije nadzora s področja varnosti in zdravja** inšpektorji izvajajo nadzor nad izvajanjem predpisov o varnosti in zdravju pri delu z neposredno kontrolo objektov in delovnih prostorov, delovnih mest, ugotavljanjem pogojev za delo v prostorih in na deloviščih, ustreznosti opreme, strojev ter orodij in podobno. Še posebej je treba izpostaviti tudi nadzor nad bivanjskimi razmerami delavcev, kadar nastanitev zagotavlja delodajalec.

Socialna inšpekcija opravlja nadzor nad delom javnih socialnovarstvenih zavodov, koncesionarjev ter pravnih in fizičnih oseb, ki opravljajo socialnovarstvene storitve in so vpisani v register zasebnikov in pravnih oseb, preverja obseg mreže javne službe, za katero je odgovorna občina, in soglasja k cenam storitev, ki jih izda pristojni občinski organ.

Pooblastila in dolžnosti inšpektorjev za delo so urejena v:

- ▶ Zakonu o inšpekciji dela (Uradni list RS, št. 19/14 in 55/17),
- ▶ Zakonu o inšpekcijskem nadzoru (Uradni list RS, št. 43/07 – uradno prečiščeno besedilo in 40/14, v nadaljevanju: ZIN),
- ▶ Zakonu o splošnem upravnem postopku (Uradni list RS, št. 24/06 – uradno prečiščeno besedilo, 105/06 – ZUS-1, 126/07, 65/08, 8/10, 82/13, 175/20 – ZIUOPDVE in 3/22 – ZDeb) ter v
- ▶ Zakonu o prekrških (Uradni list RS, št. 29/11 – uradno prečiščeno besedilo, 21/13, 111/13, 74/14 – odl. US, 92/14 – odl. US, 32/16, 15/17 – odl. US, 73/19 – odl. US, 175/20 – ZIUOPDVE in 5/21 – odl. US).

Z vidika delovnih področij, ki jih Inšpektorat Republike Slovenije za delo nadzira, je:

- ▶ krovni zakon na področju delovnih razmerij ZDR-1,
- ▶ krovni zakon na področju varnosti in zdravja pri delu Zakon o varnosti in zdravju pri delu (Uradni list RS, št. 43/11).

Inšpektorat Republike Slovenije za delo je pristojen tudi za izvajanje nadzora 2. alineje prvega odstavka 6. člena Zakona o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno (Uradni list RS, št. 32/14, 47/15 – ZZSDT, 43/19 in 121/21 – ZJN-3B), ki prepoveduje naročanje, objavljanje ali posredovanje oglasov in oglasnih sporočil v časopisih, revijah, po radiu, televiziji in v drugih elektronskih medijih ali na drug način, ki je dostopen javnosti, če delodajalec objavi potrebo po delavcu za delo, ki ni vezano na njegovo registrirano ali priglašeno dejavnost.

Inšpektorat Republike Slovenije za delo je pristojen tudi za nadzor nad izvajanjem ZČmIS in ZZSDT ter drugih predpisov, v katerih je izrecno določena pristojnost Inšpektorata Republike Slovenije za delo.

Inšpektorji imajo pravno podlago za naznanitev kaznivega dejanja ali kazenske ovadbe v ZIN in v ZKP, ki v 146. členu določa:

Vsakdo lahko naznani kaznivo dejanje, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti.

Obenem z ovadbo ovaditelj navede dokaze, za katere ve. Ne glede na določbe zakonov, ki urejajo različne oblike tajnosti oziroma zaupnosti, pravne osebe

zasebnega ali javnega prava, samostojni podjetniki posamezniki in podružnice tujih podjetij v Sloveniji z naznanitvijo kaznivega dejanja posredujejo tudi podatke, ki nastanejo ali jih pridobijo pri ali v zvezi s svojo dejavnostjo, pa je z zakonom ali sklepom pristojnega organa subjekta določeno, da jih morajo varovati kot tajne oziroma zaupne oziroma jih ne smejo razkriti drugim.

6.2 Pooblastila inšpektorjev

Ob izvajanju nadzorov pri fizični in pravni osebi imajo inšpektorji naslednja pooblastila:

- ▶ pregledati prostore, objekte, postroje, naprave, delovna sredstva, napeljave, predmete, blago, snovi, poslovne knjige, pogodbe, listine in druge dokumente ter poslovanje in dokumentacijo državnih organov, gospodarskih družb, zavodov, drugih organizacij in skupnosti ter zasebnikov,
- ▶ vstopiti na parcele in zemljišča fizičnih in pravnih oseb,
- ▶ pregledati poslovne knjige, pogodbe, listine in druge dokumente ter poslovanje in dokumentacijo, kadar se vodijo in hranijo na elektronskem mediju, ter zahtevati izdelavo njihove pisne oblike, ki mora verodostojno potrjevati elektronsko obliko,
- ▶ zaslišati stranke in pričë v upravnem postopku,
- ▶ pregledati listine, s katerimi lahko ugotovijo identiteto oseb,
- ▶ brezplačno pridobiti in uporabljati osebne in druge podatke iz uradnih evidenc in drugih zbirk podatkov, ki so potrebni za izvedbo inšpekcijskega nadzora,
- ▶ brezplačno vzeti vzorce blaga in opraviti preiskave vzetih vzorcev,
- ▶ brezplačno vzeti vzorce materialov in opreme za potrebe preiskav,
- ▶ fotografirati ali posneti na drug nosilec vizualnih podatkov osebe, prostore, objekte, postroje, napeljave in druge predmete iz prve alineje,
- ▶ reproducirati listine, avdiovizualne zapise in druge dokumente,
- ▶ zaseči predmete, dokumente in vzorce za zavarovanje dokazov,
- ▶ opraviti navidezni nakup tako, da se po opravljenem nakupu izkažejo s službeno izkaznico, če se na ta način lahko ugotovijo znaki prekrška ali podatki o kršitelju,
- ▶ opraviti druga dejanja, ki so v skladu z namenom inšpekcijskega nadzora.

Pravne in fizične osebe, zoper katere se ne vodi inšpekcijski postopek in ki razpolagajo z domnevnimi dokazi ali drugimi, tudi osebnimi podatki, potrebnimi za izvedbo inšpekcijskega nadzora, morajo na zahtevo inšpektorja predložiti dokaze in druge, tudi osebne podatke, oziroma morajo omogočiti zaslišanje prič za pridobitev teh dokazov ali drugih, tudi osebnih podatkov, najpozneje v treh dneh od prejema inšpektorjeve zahteve.

Pri opravljanju nalog inšpekcijskega nadzora lahko inšpektor za največ 15 dni odvzame dokumentacijo, ki jo potrebuje za obravnavanje dejanskega stanja v obravnavani zadevi, kadar meni, da obstaja utemeljen sum za kršitev zakonov ali drugih predpisov, in če s tem ne ovira dejavnosti fizične ali pravne osebe. O odvzemu dokumentacije izda inšpektor potrdilo. Dokumentacije državnih organov, ki je določena kot tajna, inšpektor ne sme odvzeti.

7 KAZALNIKI PRISILNEGA DELA ALI DELOVNEGA IZKORIŠČANJA

Kazalniki so praktično orodje za lažje prepoznavanje morebitnih razmer prisilnega dela. Vsako izkoriščanje delovne sile ni trgovina z ljudmi z namenom prisilnega dela. Delavci (tudi delavci migranti) lahko delajo v slabih delovnih razmerah, za slabo plačilo, v nezdravih delovnih okoljih, a to še ne pomeni, da so žrtve trgovine z ljudmi. Torej delavcev, ki iz različnih razlogov delajo v slabih delovnih razmerah, ne moremo samodejno obravnavati kot žrtve trgovine z ljudmi.

Prisilno delo je opredeljeno v Konvenciji št. 29 o prisilnem ali obveznem delu in v Konvenciji št. 105 o odpravi prisilnega dela.

Tako je v 2. členu **Konvencije št. 29 o prisilnem ali obveznem delu** opredeljeno:

- ▶ prisilno ali obvezno delo je vsako delo ali vsaka storitev, ki zahteva od posameznika opravljanje dela, za katero se ta ni prostovoljno odločil, z grožnjo kakršne koli kazni.

To pomeni, da sta za prisilno delo potrebna **dva pogoja**, in sicer da gre za delo ali storitev, ki je komu dodeljena z **grožnjo s kaznijo** in ki se izvaja **ne-prostovoljno** (Konvencija št. 29 o prisilnem ali obveznem delu).

Nadzorni organi ILO so oba pogoja pojasnili tako, da **grožnja s kaznijo** pomeni tudi druge oblike, kakor so:

- ▶ fizične sankcije;
- ▶ finančne sankcije;
- ▶ psihološke sankcije;
- ▶ kazni z izgubo pravic ali privilegijev.

Obstajajo tudi čustvene sankcije, kakor so:

- ▶ različne psihološke grožnje;
- ▶ grožnja s prijavo policiji, kar se dogaja, ko je status osebe nezakonit.

Znane so tudi finančne sankcije v obliki dolžniške odvisnosti:

- ▶ neizplačevanje plač;
- ▶ grožnja z izgubo službe, če oseba odkloni nadurno delo;
- ▶ prisiljevanje z odvzemom dokumentov in ustrahovanjem žrtve.

Po mnenju nadzornega odbora ILO pogoj prostovoljnosti ni izpolnjen, če delavec delo sprejme, ker je bil prevaran ali ogoljufan, oziroma če soglasja za delo iz različnih razlogov ne more preklicati (ILO, 2005).

Za žrtve trgovine z ljudmi, izkoriščane zaradi delovnega izkoriščanja, je značilno, da:

- ▶ živijo v skupinah na istem kraju, kjer delajo, le redko, če sploh, zapustijo ta kraj;
- ▶ živijo v slabih neprimernih bivalnih razmerah (kmetijske in industrijske zgradbe);
- ▶ niso delu primerno oblečeni in delo opravljajo s pomanjkljivo zaščitno opremo;
- ▶ primanjkuje jim hrane, dnevni obroki niso zagotovljeni,
- ▶ nimajo dostopa do lastnih zaslužkov;
- ▶ nimajo pogodbe o zaposlitvi, niso prijavljeni v socialno zavarovanje;
- ▶ delajo pretirano dolgo;
- ▶ odvisni so od delodajalca, nimajo svojega prevoza, nastanitve in podobno;
- ▶ nikoli ne zapustijo delovnega mesta brez delodajalca;
- ▶ omejena je svoboda gibanja;
- ▶ z varnostnimi ukrepi so zadržani v delovnih prostorih;
- ▶ za neupoštevanje pravil so disciplinirani s kaznimi, grožnjo, da jih bodo prijavili, vzeli plačo in podobno,
- ▶ pogosto so deležni žaljivk, zlorabe, groženj in nasilja,
- ▶ pomanjkanje znanja za delo, ki ga opravljajo – nekvalificirani delavci.

V primerih trgovine z ljudmi za prisilno delo odraslih bodo navedeni kazalniki v kombinaciji z drugimi kazalniki (DEJANJE in UPORABLJENA SREDSTVA) nakazovali na žrtev trgovine z ljudmi ali kaznivo dejanje trgovina z ljudmi po 113. členu KZ-1.

TI KAZALNIKI SO:

a) Pogoji za delo

- ▶ delavec nima ustrezne izobrazbe in izkušenj za opravljanje dela;
- ▶ ob nadzoru delodajalec nima pogodbe o zaposlitvi;
- ▶ delodajalec ne plačuje prispevkov za zdravstveno in socialno zavarovanje;
- ▶ pogodbe o delu so v jeziku, ki ga delavec ne razume;
- ▶ delavec nima zahtevanega delovnega dovoljenja, zaradi česar je ranljiv;
- ▶ zaposleni ne ve, kje v Sloveniji živi in dela;
- ▶ zaposleni poročajo, da je prevoz, ki ga zagotavlja delodajalec, edini način, kako priti v službo in iz nje;
- ▶ delavec je ob prihodu na delo podpisal novo (drugačno od prvotno ponujene) pogodbo o zaposlitvi;
- ▶ obstaja sum, da je delavčeva dokumentacija ponarejena.

b) Plačila

- ▶ delavci prejemajo nižje plačilo za delo, kakor je bilo dogovorjeno, plačila sploh ne prejemajo ali pa to ni sorazmerno s plačilom, ki ga za podobno delo prejema večinsko prebivalstvo;
- ▶ delavec mora delati čez polni delovni čas brez ustreznega plačila;
- ▶ delavec je moral plačati za storitev zaposlovanja ali prevoza;
- ▶ delavec je prisiljen opravljati nadure (neplačano) in je ogrožen, če nadurnega dela ne opravi;
- ▶ delavec je prisiljen plačevati čezmerno najemnino za prebivališče, hrano ali orodje za delo oziroma se ti stroški odbijajo od plače;

- ▶ delodajalec je delavcu nudil posojilo ali predplačilo, ki preprečuje delavcu, da bi zapustil delodajalca;
- ▶ iz dokazil o izplačilih plač je razvidno, da se plače vseh delavcev vplačajo na isti bančni račun;
- ▶ zaposleni ne ve, kakšen je znesek njegove plače;
- ▶ zaposleni pove, da je plačal za zaposlitev;
- ▶ prihaja do razlik med evidencami delovnega časa, plačilnimi listami, bančnimi izpisi.

c) Odmori in počitki

- ▶ delovni čas je opredeljen zelo ohlapno ali pa sploh ni;
- ▶ delavec mora biti za izvajanje del dosegljiv 24 ur na dan, sedem dni v tednu;
- ▶ delavec izvaja delo ob neobičajnih urah;
- ▶ delavec ne more imeti odmora, prostega dne ali prostega časa ali biti na letnem dopustu;
- ▶ delavcu se ne priznava pravica iz delovnega razmerja (plačani dopust);
- ▶ uradni seznam delovnega časa je prikazan na delovnem mestu, vendar obstaja seznam dejanskega delovnega časa v drugi sobi oziroma prostoru (na primer dvojne evidence delovnega časa);
- ▶ zaposleni poroča, da nima dopusta ali prostega dne;
- ▶ zaposleni poroča, da dela predolgo.

d) Varnost in zdravje pri delu

- ▶ delavec mora izvajati dela in nevarna dela brez ustrezne varnostne zaščite ali pa so pogoji dela podstandardni;
- ▶ delavec dela v nezdravem delovnem okolju, s slabo osvetlitvijo, slabim prezračevanjem in ogrevanjem ter neurejenim dostopom do sanitarij;
- ▶ zaposleni kažejo znake zlorabe ali podhranjenosti in/ali druge znake;
- ▶ delavci so videti izčrpani;
- ▶ delavec mora delati bolan oziroma delavka v visoki nosečnosti.

e) Bivalne razmere

- ▶ delavec živi na območju, kjer opravlja delo (na primer v delovnem prostoru, skladišču so postelja ali vzmetnica, kovček in/ali veliko osebnih predmetov);
- ▶ delavec opravlja delo v delodajalčevem zasebnem bivališču;
- ▶ delavec je prisiljen spati na delovnem mestu;
- ▶ delavec biva v okolju, ki ga zagotavlja delodajalec, in to okolje ni primerno za bivanje (preveč ljudi oziroma delavcev v sobah, neprimerne higienske razmere, slabe sanitarije);
- ▶ zaposleni živi pri delodajalcu;
- ▶ na kmetiji ali drugi lokaciji, kjer je delavcem zagotovljena nastanitev v bližini delovnega mesta, so življenjske razmere podstandardne.

f) Drugo

- ▶ delavec je prisiljen delati nedovoljena in ponižujoča dela;
- ▶ delavec mora delovno dokumentacijo (na primer »delovno dovoljenje« ali drugo dokumentacijo (potni list, osebno izkaznico) izročiti delodajalcu;
- ▶ ko se od zaposlenega zahteva osebni dokument, se izkaže, da ga ima delodajalec ali ga delodajalec predloži inšpektorju v pogled;
- ▶ delavec in njegova družina sta utrpela fizično in/ali psihološko nasilje (delavec ima modrice, ureznine, njegovi družini je bilo zagroženo, da bodo morali opravljati prisilno delo);
- ▶ delavec ima vidne poškodbe (modrice, ureznine, opekline od cigaret in podobno);
- ▶ delavec poroča o grožnjah njemu ali družinskim članom (grožnje z nasiljem ali prijavo državnim organom; policiji in podobno);
- ▶ delavec pred prihodom v ciljno državo ni vedel, kje bo delal;
- ▶ delavec ima neurejen pravni status (na primer migrant);
- ▶ delavec pripada skupini, ki je diskriminirana ali nima enakih pravic v družbi (na primer romske skupnosti);
- ▶ delavec ne govori lokalnega jezika;

- ▶ delavec govori s strahom o verskih ali kulturnih prepričanjih;
- ▶ obstajajo vidni znaki, ki kažejo, da delavec ne sme prosto zapustiti delovnega mesta (bodeča žica, palice, oborožene straže ali druge podobne omejitve);
- ▶ delavec ne pozna lokacije, kjer dela, ali sploh ne ve, kje dela;
- ▶ delavec nima dostopa do komunikacijskih sredstev (telefon, e-pošta, internet in podobno);
- ▶ delodajalec se nasilno obnaša;
- ▶ delodajalec nadzoruje stike delavca z drugimi ali vztraja pri odgovorih na vprašanja v imenu delavcev;
- ▶ delodajalec inšpektorju prepove pogovor z zaposlenimi;
- ▶ delodajalec odgovarja na vsa vprašanja v imenu zaposlenih;
- ▶ zaposleni oziroma delavec v podjetju ne odgovarja na vprašanja in inšpektorju reče, naj vpraša delodajalca.

8 VPRAŠANJA ZA PREPOZNAVANJE KAZALNIKOV PRISILNEGA DELA ALI DELOVNEGA IZKORIŠČANJA

V primeru obstoja kazalnikov (sumljivih okoliščin), da prihaja do izkoriščanja delavcev, inšpektor lahko postavlja naslednja **splošna vprašanja**:

- Kakšno plačilo za delo ste prejeli?
- Ali ste prejeli plačilo za dodatno delo zvečer, ponoči ali ob koncih tedna?
- Ali ste prejeli plačilo tudi za opravljeno delo nad 40 ur?
- Ali veste, kakšna je višina plačila, določena s pogodbo o zaposlitvi za delo, ki ga opravljate?
- Ali veste, koliko znaša minimalna plača v državi, v kateri delate?
- Ali veste, kako je določen delovni čas v državi, v kateri delate?
- Ali ste morali plačati, da ste dobili to službo? Komu ste morali plačati? Ali dolgujete denar delodajalcu?
- Koliko dni zapored že delate in koliko ur dnevno?
- Ali so ure opravljenega dela zapisane?
- Ali imate proste dneve?
- Ali vam delodajalec omogoča izrabo dopusta?
- Ali vam delodajalec zagotavlja nastanitev?
- Kje živite in kako pridete v službo?

Vedno je treba pridobiti kontaktne podatke delavcev!

Naslednji seznam vprašanj temelji na primerih iz študije o delovnem izkoriščanju (Jokinen et al., 2011) in se lahko uporablja kot začetna tema pri pogovoru z domnevno žrtvijo. Pomembno je, da se zastavljajo vprašanja, ki jih je lahko razumeti, zlasti če žrtev ni pripravljena ali sposobna povedati celotne zgodbe o tem, kaj se je zgodilo. Vprašanja so razdeljena **po posameznih področjih**.

Zaposlovanje

- ▶ Kje ste izvedeli za to službo?
- ▶ Ali ste dobili službo na podlagi prijave v agenciji za zaposlovanje?
- ▶ Ali ste morali plačati (na primer provizijo za posredovanje), da ste dobili to službo? Koliko ste plačali in komu?
- ▶ Kako ste pridobili »delovno dovoljenje«? Kdo ga je pridobil za vas? Ste plačali za to?
- ▶ Kako ste potovali v [ciljno državo]? Ste sami kupili vozovnice?
- ▶ Ali ste si morali izposoditi denar, da ste lahko potovali v ciljno državo? Koliko? Kje ste si izposodili denar?
- ▶ Ali vas je kdo pričakal na letališču (železniški postaji, pristanišču in podobno)? Kdo?

Delo

- ▶ Kakšno delo ste opravljali?
- ▶ Ali sta delo oziroma zaposlitev ustrezala obljubljenemu delu oziroma zaposlitvi?
- ▶ Kakšen je bil vaš delovni čas? Kdaj in koliko ur na dan ste delali? Koliko dni na mesec?
- ▶ Koliko zaposlenih je opravljalo delo na vašem delovnem mestu?
- ▶ Kakšni so bili delovni pogoji?
- ▶ Kakšen je bil vaš delodajalec? Kako ste komunicirali z njim (še posebej, če nimata skupnega jezika)?

- ▶ Ali so vam grozili (z nasiljem, deportacijo, policijo, izgubo službe in podobno)?
- ▶ Je bil delodajalec nasilen?
- ▶ Ali ste lahko podali odpoved? Ali ste bili prisiljeni delati naprej? Kako?
- ▶ Ali ste imeli ves čas pri sebi potni list oziroma druge osebne dokumente?
- ▶ Ali ste komu povedali za svoj položaj?

Stanovanje

- ▶ Ali vam delodajalec zagotavlja nastanitev?
- ▶ Kje ste živeli? Koliko vas je živelo tam?
- ▶ Kako je bilo urejeno stanovanje?
- ▶ Koliko ste plačali za stanovanje?
- ▶ Ali ste bili zadovoljni z življenjskimi razmerami?
- ▶ Menite, da so najemnina in stroški previsoki?
- ▶ Kako ste prihajali v službo?

Plače in pogodba o zaposlitvi

- ▶ Ali ste imeli podpisano pisno pogodbo o zaposlitvi? Ali samo ustni dogovor?
- ▶ Ali veste, koliko denarja na uro in mesec bi morali zaslužiti glede na zakon v državi, v kateri zdaj delate?
- ▶ Koliko ste prejeli za plačilo? (v gotovini, na bančni račun in podobno)?
- ▶ Ali ste plačilo prejeli vsak mesec? Koliko?
- ▶ Ali ste prejeli pisni obračun?
- ▶ Ali ste bili zadovoljni s plačilom?
- ▶ Ali so bila plačila takšna, kakor je bilo obljubljeno?
- ▶ Ali ste morali del plačila vrniti delodajalcu?
- ▶ Ali ste dobili plačilo za nadurno delo? Z drugimi besedami: ali ste dobili denar, če ste delali več kakor osem ur na dan oziroma 40 ur na teden?
- ▶ Ali ste delali zvečer ali ob koncih tedna? Ali ste dobili dodatno denarno plačilo?
- ▶ Ali so bili stroški odšteti neposredno od plačila?

- ▶ Ali ste lahko kaj prihranili od plačila? Ali ste imeli možnost poslati denar svoji družini v svojo domovino?
- ▶ Ali ste kdaj morali delati, ko ste bili bolni? Ali ste prejeli nadomestilo plače za čas bolniške odsotnosti z dela? Ali ste vedeli, kaj storiti ali na koga se obrniti v primeru bolezni?
- ▶ Ali ste bili pod pritiskom opravljati naloge ali delo, ki ga niste želeli ali vanj niste privoliti ali ki ni bilo zajeto v pogodbi ali za katero niste imeli kvalifikacij?

Prosti čas

- ▶ Kako pogosto ste imeli prosti dan? Ali ste imeli kdaj dva dni ali več dni zapored prosto?
- ▶ Ali ste imeli možnost v prostem času početi, kar želite, ali ste morali prositi delodajalca za dovoljenje?
- ▶ Ali ste imeli možnost spoznati kakšnega domačina?
- ▶ Ali ste imeli možnost, da bi se naučili lokalnega jezika?
- ▶ Ali ste imeli možnost bili v stiku z družino in prijatelji v domovini?
- ▶ Ali ste imeli možnost plačati počitnice?
- ▶ Ali imate pripombe, povezane z delovnimi razmerami ali delom na splošno?
- ▶ Ali vam je delodajalec omogočil koriščenje letnega dopusta?

9 SMERNICE ZA KOMUNIKACIJO INŠPEKTORJEV S POTENCIALNO ŽRTVIJO PRISILNEGA DELA ALI DELOVNEGA IZKORIŠČANJA

Zavedati se moramo, da se za dokazovanje storitve kaznivega dejanja trgovine z ljudmi pogosto zahteva tudi pričanje žrtve. Kadar gre za delne ali dejanske žrtve prisilnega dela, morajo vedno prevladati človekove pravice pred kazenskim pregonom oziroma drugim uradnim postopkom. Priporočena načela in smernice bi morali biti upoštevanji pri identifikaciji in pomoči žrtvam:

DA

- ▶ v stiku z žrtvijo se vedno uporablja pristop, ki temelji na človekovih pravicah: vse žrtve imajo pravice do varstva in zaščite, prav tako imajo pravico, da sprejmejo ali zavrnejo pomoč,
- ▶ žrtev se obvesti o njenih pravicah in načinih, kako lahko te pravice doseže;
- ▶ treba je spoštovati zasebnost žrtve in pred začetkom razgovora zaprositi za soglasje,
- ▶ žrtvi je treba pojasniti, kaj se dogaja, kakšen je postopek in kaj lahko storimo, da ji pomagamo,
- ▶ treba je spoštovati potrebe in želje žrtev,
- ▶ treba je upoštevati kulturna in verska prepričanja žrtve;
- ▶ žrtev lahko odpeljete na varno mesto, kjer se bo počutila udobno in bo lahko odkrito govorila,
- ▶ treba se je pogovoriti z žrtvami posamično, razgovori z njimi se opravijo ločeno od potencialnih osumljencev,
- ▶ kadar se opravljajo razgovori z več žrtvami, se ti opravijo z vsako posebej, pri čemer se jim omogoči, da podajo svoja stališča in mnenja,
- ▶ treba je zgraditi razumevajoč in zaupljiv odnos,

- ▶ žrtve je treba razbremeniti občutkov krivde ali strahu pred policijo,
- ▶ treba se je zavedati, da žrtev morda trpi zaradi stresa ali travme, ki jo povzročajo okoliščine in/ali hudo nasilje,
- ▶ treba je biti pozoren na vsako verbalno ali neverbalno komunikacijo med potencialnimi žrtvami in osumljenci in to tudi upoštevati,
- ▶ ob razgovorih z žrtvijo je potrebna previdnost glede predsodkov in stereotipov o trgovini z ljudmi (pogosti predsodki so na primer: če žrtev trgovine z ljudmi noče sodelovati, potem ni žrtev trgovine z ljudmi; oseba ne more biti žrtev trgovine z ljudmi, če ni spolno izkoriščana; žrtve trgovine z ljudmi so samo ženske in otroci; zakoniti migranti ne morejo biti žrtve trgovine z ljudmi; trgovina z ljudmi se dogaja samo v tujini in podobno).

NE

- ▶ ob razgovorih z žrtvijo se ne pričakuje, da bo žrtev takoj vse povedala. Nekatere od njih se morda niti ne zavedajo, da so ali so bile žrtve prisilnega dela. Nekatere se morda še vedno bojijo povračilnih ukrepov delodajalca, ki so lahko usmerjeni zoper njih ali zoper člane njihove družine,
- ▶ ob razgovorih z žrtvijo se ne podcenjujejo njihove izkušnje,
- ▶ ob razgovorih z žrtvijo se ne sodi, če so bile žrtve sotorilci v določenih kaznivih dejanjih, morda so bili prisiljeni zagrešiti kazniva dejanja, saj je to ena od oblik trgovine z ljudmi,
- ▶ ob razgovorih z žrtvijo se žrtev ne obravnava kot osumljenec ali storilec kaznivih dejanj, še posebej, če njihov pravni status še ni urejen (še niso dokazano storilci, sotorilci kaznivih dejanj),
- ▶ ob razgovorih z žrtvijo se ne pričakuje, da imajo žrtve dostop do osebnih dokumentov, če pa jih imajo, preverite, ali so pristni,
- ▶ ob razgovorih z žrtvijo se ne skuša pridobiti uradna izjava ob začetnem stiku, razen če gre za izjemne okoliščine,
- ▶ ob razgovorih z žrtvijo se delodajalec ne uporablja za prevajalca; kadar je to mogoče, se uporabi uradno prevajalec.

Vedenja in ravnanja, ki veljajo za primerna pri prvi komunikaciji s potencialno žrtvijo:

- ▶ spontanost, zaupanje, skrbno poslušanje, razumevanje, spoštovanje, naklonjenost, odprtost in podobno.

Vedenja in ravnanja, ki komunikacijo s potencialno žrtvijo otežijo:

- ▶ kritika, napadi, dajanje nasvetov, ki niso bili iskani, nepravilna interpretacija besed in dejanj drugih ljudi, zanikanje osebne odgovornosti, neposlušnost, aroganca, nezaupanje in podobno.

Opozorilo, grožnja, moralizacija, kritika, interpretacija, zasliševanje so oblika komunikacije, ki zagotovo ne prispeva k vzpostavitvi dobrih odnosov s (potencialnimi) žrtvami trgovine z ljudmi. Spodoben in prijeten pozdrav in uvod, začetek pogovorov o manj zapletenih temah, ohranjanje stika z očmi, spoštovanje žrtve z ustrezno neverbalno komunikacijo, ki vključuje miren ton in gibanje, zagotovo izboljšajo komunikacijo z žrtvijo.

Razgovor z delavcem se opravi brez navzočnosti delodajalca. Delodajalca se seznanijo, da gre za standardni postopek, tako da ta ne predvideva, da je delavec podal prijavo na inšpekcijo dela ali kako drugače vzpostavil stik z inšpekcijo dela.

Tuji delavci težko zaupajo državnim organom in tudi težje poročajo o nepravilnostih. Velikokrat ne razumejo, da so žrtve trgovine z ljudmi, ne želijo se pogovarjati, še posebej ne v navzočnosti delodajalca. Bojijo se, da jih bo delodajalec slišal ali da jih bodo slišali drugi zaposleni. V postopkih inšpekcijskih nadzorov je pomembno, da se opravi razgovor z delavci, ki so prisotni in se jih izpraša vsaj o njihovih plačilih (plače, dodatki in podobno), delovnem času in bivanjskih razmerah.

Kadar delodajalec sodeluje pri nadzoru in predloži dokumente, ki so pravno-formalno ustrezni, to ne pomeni nujno, da morda na različne načine dejansko ne izkorišča zaposlenih.

Delavce je treba seznaniti z njihovimi pravicami, predložiti podatke o tem, kako lahko vzpostavijo stik z inšpektoratom (telefonska številka, e-naslov), seznaniti jih z možnostmi iskanja pomoči (letaki, vizitke). Če fotografiranje ne pritegne preveč pozornosti, lahko inšpektor fotografira na primer življenjske razmere žrtve.

Pomembno je tudi, da inšpektor delodajalca ne uporabi za tolmača in če je le mogoče, uporabi uradnega tolmača.

10 UKREPI IN RAVNANJA INŠPEKTORJEV

Med inšpekcijskimi nadzori na terenu se lahko opravi pregled poslovnih prostorov, objektov, skladišč, bivalnih in drugih prostorov. Pri tem je treba posebno pozornost nameniti prepoznavanju kazalnikov, ki nakazujejo na morebitno prisilno delo ali delovno izkoriščanje.

Zapisati je treba vse informacije, ki lahko nakazujejo na morebitno trgovino z ljudmi, ter pri tem pregledati in preveriti na primer:

- ▶ poslovne knjige, pogodbe in drugi ustrezne akte;
- ▶ registracijo poslovnih subjektov pri Agenciji Republike Slovenije za javno-pravne evidence in storitve (AJPES);
- ▶ obstoj dovoljenj Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Republike Slovenije za izvajanje dejavnosti;
- ▶ obstoj morebitnih sporazumov o poslovnem in tehničnem sodelovanju z drugimi poslovnimi subjekti;
- ▶ delovni in pravni status zaposlenih (pogodbe o zaposlitvi in zavarovanje) ter evidence zavoda za zaposlovanje o opravljenih storitvah;
- ▶ preveriti identiteto oseb oziroma delavcev ter opraviti razgovore z delodajalci in osebami oziroma delavci, ki so prisotni v času inšpekcijskega nadzora;
- ▶ drugo.

Pomembno je, da obravnavana zadeva ne temelji le na pridobljenih izjavah, temveč se med izvajanjem inšpekcijskega nadzora pridobijo tudi drugi dokazi.

Če inšpektorji v postopku inšpekcijskega nadzora ocenijo, da glede na ugotovljena dejstva in okoliščine obstaja sum za prisilno delo ali delovno izkoriščanje v povezavi s trgovino z ljudmi:

- ▶ ***o tem obvestijo kontaktno točko na IRSD, ki v nadaljevanju obvešča kontaktno točko na Policiji, v nujnih primerih pa OKC na 113, ter***
- ▶ ***v primeru, da najde otroka ali mladoletno osebo, ki opravlja delo v nasprotju s predpisi, o tem takoj obvesti center za socialno delo in kontaktno točko na IRSD, ki ravna v skladu s pristojnostmi.***

Inšpektor za delo med inšpekcijskim nadzorom zagotavlja tudi izvajanje drugih zakonskih aktivnosti v skladu s svojimi pristojnostmi in pooblastili ter veljavnimi predpisi.

Primer dobre prakse

V letu 2020 je bil v okviru vsakoletne akcije JAD – skupni akcijski dnevi, opravljen tudi nadzor izvajalcev čiščenja – čistilnih servisov na bencinskih servisih in počivališčih na avtocestnem križu po celotni državi. Sodelovala je večina inšpektorjev za delo s področja delovnih razmerij. Na več lokacijah je bilo ugotovljeno, da čiščenje izvajajo državljani Bolgarije, zaposleni pri samostojnem podjetniku, prav tako državljanu Bolgarije s sedežem v Sloveniji. Inšpektorji so opravili več inšpekcijskih pregledov tako pri lastnikih bencinskih servisov in počivališč kakor tudi najemnikih bencinskih servisov ter seveda izvajalcih čiščenja, to je čistilnih servisih. Pri delu so bili inšpektorji posebej pozorni na morebitno obstoj in prepoznavo kazalnikov pri obravnavi omenjenega delodajalca, državljana Bolgarije, saj sta se nekaj dni pred izvedbo nadzorov na eni izmed območnih enot Inšpektorata Republike Slovenije za delo oglasila nekdanja zaposlena delavca pri delodajalcu ter podala prijavi o hudih kršitvah delovne zakonodaje, predvsem glede delovnega časa oziroma čezmernega dela. Med drugim sta delavca tudi izjavila, da jima je nekdanji delodajalec grozil z izgubo službe, če se bosta pritoževala.

V inšpekcijskem postopku so bila opravljena številna nadzorna dejanja, pridobljena je bila obsežna dokumentacija. Na področju delovnega časa se je poleg evidence o izrabi delovnega časa opravil tudi vpogled v drugo dokumentacijo, na primer v sezname čiščenja, to je evidenco čiščenja sanitarij, ter v pogodbe o storitvah med delodajalcem in naročnikom storitev, kjer je bilo za vsako lokacijo čiščenja podrobno določeno število ur opravljanja dela. Po opravljeni analizi celotne dokumentacije je bilo ugotovljeno, da je delodajalec zaposloval bistveno premalo delavcev za pogodbeno določeni obseg dela, v povprečju je bilo zaposlenih vsaj za 50 odstotkov premalo delavcev.

Pri obravnavi delodajalca je bilo vzpostavljeno sodelovanje tudi z drugimi državnimi organi, aktivnosti so bile usklajene tudi z dobrim sodelovanjem delavcev Policije, saj je bilo izvedenih več skupnih delovnih sestankov.

Obravnava predmetne zadeve, vključno s pridobivanjem in analizo dokumentacije ter drugimi izvedenimi aktivnostmi, v sodelovanju s Policijo in drugimi državnimi organi je trajala nekaj mesecev. Nazadnje je bilo zoper delodajalca na pristojno državno tožilstvo podano naznanilo suma storitve kaznivih dejanj kršenja temeljnih pravic delavcev po prvem in drugem odstavku 196. člena KZ-1 ter trgovine z ljudmi po 113. členu KZ-1.

11 POMOČ ŽRTVAM TRGOVINE Z LJUDMI

Oskrbo žrtev trgovine z ljudmi zagotavljajo programi krizne in varne namestitve žrtev ter programi (re)integracije. Te programe izvajajo nevladne organizacije na podlagi javnih razpisov.

Za oskrbo žrtev trgovine za ljudmi sta pristojni ministrstvi za notranje zadeve ter za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, pri tem pa sodelujeta z nevladnimi in humanitarnimi organizacijami, ki oskrbo dejansko izvajajo. Nameščanje žrtev sprva poteka v programu **krizne namestitve**, ki se (lahko) nadaljuje v program namestitve v **varni prostor**.

Krizno namestitev izvaja nevladna ali humanitarna organizacija, sofinancirajo Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Republike Slovenije. Žrtev ob namestitvi s pisno izjavo sprejme pomoč in nastanitev, s čimer pridobi pravice in obveznosti v zvezi z izvajanjem programa. **Namestitev, pomoč in podpora nista pogojeni s pripravljenostjo žrtve, da sodeluje v predkazenskem ali kazenskem postopku.**

Žrtvam se med krizno namestitvijo ponudita dolgotrajnejša pomoč in namestitev v varni prostor. Namestitev v varnem prostoru izvaja nevladna ali humanitarna organizacija. Žrtev s pisno izjavo sprejme pomoč in nastanitev, s čimer pridobi pravice in obveznosti v zvezi z izvajanjem programa.

Za žrtve državljane tretjih držav je tovrstna oblika daljše namestitve v varnem prostoru pogojena z dovoljenjem za zadrževanje in dovoljenjem za začasno prebivanje. Te žrtve se po preteku 30-dnevnega obdobja za okrevanje in razmislek v programu krizne namestitve nameščajo v program namestitve v varni prostor za obdobje veljavnosti dovoljenja za zadrževanje. Žrtvam trgovine z ljudmi se lahko izda dovoljenje za začasno prebivanje, če je pripravljena sodelovati kot priča v kazenskem postopku in bo njeno pričanje pomembno, ter v primeru obstoja osebnih okoliščin, ki utemeljujejo njeno

prebivanje v Republiki Sloveniji (ZTuj-2). Namestitvev v programu je prostovoljna in za žrtve državljane tretjih držav lahko traja do konca kazenskega postopka, medtem ko za druge žrtve zakonodaja ne določa roka.

Uspešno se izvaja tudi projekt reintegracije, ki je namenjen tako državljanom Republike Slovenije, ki so bili kot žrtve trgovine z ljudmi, obravnavani v tujini, kakor tudi državljanom držav Evropske unije in državljanom tretjih držav, ki so bili v predkazenskem ali kazenskem postopku obravnavani kot žrtve trgovine z ljudmi v Republiki Sloveniji in tu zakonito prebivajo. Reintegracija za žrtve pomeni prvi korak k njihovem samostojnemu življenju brez nasilja, izkoriščanja in kršenja človekovih pravic.

12 POMEMBNI STIKI

Ministrstvo za notranje zadeve:

Policija

Če sumite, da obstaja možnost trgovine z ljudmi z namenom prisilnega dela ali če ste v stiku s potencialnimi žrtvami, obvestite policijo na telefonsko številko 113 ali anonimno telefonsko številko 080-1200 ali

pošljite anonimno e-prijavo na <https://e-uprava.gov.si/podrocja/drzavadruzba/kazniva-dejanja/prijava-trgovine-z-ljudmi.html>.

Nacionalna koordinatorica za boj proti trgovini z ljudmi

Štefanova ulica 2

1501 Ljubljana

Telefonska številka: +386 1 428 56 47

Služba za preprečevanje in boj proti trgovini z ljudmi

Štefanova ulica 2

1501 Ljubljana

Telefonska številka: +386 1 428 57 56

E-poštni naslov: spbtl.mnz@gov.si

Specializirano državno tožilstvo Republike Slovenije

Trg OF 13

1000 Ljubljana

Telefonska številka: +386 1 434 19 35

E-poštni naslov: specializirano.tozilstvo@dt-rs.si

Inšpektorat Republike Slovenije za delo

Štukljeva cesta 44

1000 Ljubljana

Telefonska številka: +386 1 280 36 60

E-poštni naslov: gp.irsrd@gov.si

Finančna uprava Republike Slovenije
Generalni finančni urad

Šmartinska cesta 55
1000 Ljubljana

Anonimni telefon **080 11 22**

Telefonska številka: **++386 1 478 38 00**

E-poštni naslov: prijave.fu@gov.si

Pomoč žrtvam trgovine z ljudmi v Sloveniji zagotavljajo

Društvo KLJUČ – Center za boj proti trgovini z ljudmi

Brezplačna telefonska številka: **080 17 22**, vsak delavnik od 9.00 do 13.00
Klic bo sprejel strokovno usposobljeni svetovalec Društva Ključ. Klic je lahko anonimen.

E-poštni naslov: info@drustvo-kljuc.si

Spletno mesto: www.drustvo-kljuc.si

Slovenska karitas

Telefonska številka: **01 300 59 60** in **031 470 151** (dežurstvo)

E-poštni naslov: info@karitas.si

Spletno mesto: www.karitas.si

Slovenska filantropija

Združenje za promocijo prostovoljstva

Telefonska številka: **01 430 12 88**

E-poštni naslov: info@filantropija.org

Spletno mesto: www.filantropija.org

Smernice so dostopne na:

<https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/boj-proti-trgovini-z-ljudmi/>

